

Tehetség és kreativitás a tudományban

Talent and creativity in the science

TALENTUM

Nemzetközi tudományos konferencia

International scientific conference

TANULMÁNYKÖTET

PUBLICATIONS

Sopron
2012. Május 22.
May 22, 2012

SZÉCHENYI TERV

Kiadja/Published by:

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

University of West Hungary, Faculty of Economics

Felelős kiadó/Publisher:

A Közgazdaságtudományi Kar dékánja

The Dean of the Faculty of Economics

Technikai szerkesztő/Technical editor:

Keresztes Gábor

ISBN 978-963-9883-92-5

2012. május

May 2012

A tanulmánykötet a TALENTUM – Hallgatói tehetséggondozás feltételrendszerének fejlesztése a Nyugat- magyarországi Egyetemen c. TÁMOP – 4.2.2. B – 10/1 – 2010 – 0018 számú projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Bevezetés

Minden országban lételemnek minősül, hogy milyen a gazdaságpolitika. Ez az a terület, amely meghatározza az ország egyensúly, vagy konjunktúrapolitikáját, a külső adósságra és az integrációs politikára jelentős hatást fejt ki, illetve a fenntartható gazdasági növekedés lehetőségét megteremti. Azonban egy ország gazdaságpolitikájának filozófiájában befolyásoló szerepet tölt be a politikai ideológiák érvényesülése, illetve a közvetlen függés, valamely nemzeti, nemzetközi, esetleg globális szervezettől. Kétség nem fér hozzá, hogy az elmúlt húsz évben, leginkább a rendszerváltás és a két gazdasági válság miatt, nehéz időszakot tudhatunk magunk mögött. 1989-1991 között nemcsak politikai ideológiaváltás történt, hanem a piacgazdaság szemléletváltása felfedte kilétét a gazdasági horizonton. Az országnak a parancsgazdaságból kellett átnyergelnie a kapitalista piacgazdaságra. Habár a gazdasági rendszerváltás már az 1980-as években megindult, azért az 1989-es évek körül sokak fejében felmerült a „szocialista piacgazdaságra” való áttérés. Azonban e kezdeményezés elmaradt.

A piacgazdaságban, az árakat, a béreket és a kamatlábakat döntően a kereslet-kínálat viszonyai, a parancsgazdaságban az állam határozta meg. Ez persze nem jelenti azt, hogy a parancsgazdaságban nincsenek gazdaságpolitikai intézkedések, csupán „parancshoz” kötődnek (tervutasításos gazdálkodás, 5 éves tervek). A piacgazdaságról elmondható, hogy a termelőkapacitás kihasználtsága miatt a kínálat rugalmas és alkalmazkodó a kereslet alakulásához. Leegyszerűsítve a piacgazdaság egy kereslet hajtotta gazdaság. Ezzel szemben a parancsgazdaságban a tervutasítások határozzák meg a termelést. A piacgazdasági gazdaságpolitikában a közvetett ráhatás eszközei: a monetáris és fiskális politika. E két terület szorosan összekapcsolódik, szinte elválaszthatatlanok, így le lehet szögezni, hogy a piacgazdasághoz kapcsolódó konjunktúrapolitika szinergiája, kiegyensúlyozottsága bonyolult feladat. A magyar kormányok a rendszerváltást követően négy gazdaságpolitikai eszközt alkalmaztak (jövedelempolitika, árfolyam-politika, hitelfelvételi politika, strukturális politika). Egyrészt, mert egyes elemeket a gazdaság kialakulatlansága miatt „kellett” alkalmazni; másrészt, mert különleges helyzetben szükség volt rájuk.

A tanulmány célja, hogy a gazdaságpolitika intézkedéseit elemezze, feltárja a hiányosságokat, megoldási és stabilizációs gazdaságpolitikai javaslatokat tegyen. A kérdések, amelyekre keressük a választ, hogy milyen célokkal indultunk neki a rendszerváltás folyamatának, milyen kihívásokkal kellett szembenéznünk. Változott-e hazánk felzárkózásának feltételrendszere, mozgástere az elmúlt két évtizedben? Éltünk-e az elénk táruló lehetőségekkel? Hogyan tudtuk kezelni a kettős gyökerű válságot? Érdembeli szerkezeti átalakulást tudtunk végrehajtani, vagy csak kvázi fejlettséget reprezentáltunk? Az Európai Unió tagságunk biztosít-e számunkra jövőbeli előnyöket, vagy az elmúlt két évben tapasztalt pénzügyi válságok a magyar gazdaság csőd közeli helyzetét fogják prognosztizálni? Képes-e a magyar kormány fiskális és monetáris biztonságot teremteni és stabilizálni a társadalom anyagi helyzetét?

A téma nagyon tág, számos kapcsolódási pont van a kérdések között és nehezen meghatározható az egyes témák közti függőségi viszony. A tanulmány éppen ezekre a problémákra keresi a választ, olyan kiegyensúlyozott gazdaságpolitikára szeretné felhívni az olvasó figyelmét, amely képes a „fenntartható gazdasági növekedés” megteremtésére, az emberek jólétének növekedésére és a magyar gazdaság növekedési pályára állítására.

A magyar gazdaság mozgástere az elmúlt két évtizedben

„A világgazdaság fejlődésében az utóbbi két évtizedben olyan gyökeres változások zajlottak le, amelyekhez még a legfejlettebb országok is csak felemás sikerrel tudtak alkalmazkodni.” (Nyers, [2010] 14. p.)

A rendszerváltás alapvető célja az volt, hogy az alacsony hatékonyságú és kevésbé versenyképes magyar gazdaságot a szocialista hagyománytól és a parancsgazdaságból a

piacgazdaság irányába terelje. A gazdaság számára további előnyöket a nyugati normákhoz való igazodás, kapcsolódás és az Európai piacokba való integrálódás jelentette, mindezt úgy, hogy az emberi létbiztonság kevésbé sérüljön. A kor hármas kulcsszava a transzformáció, a fenntarthatóság és a felzárkózás lett. A transzformáció a társadalom és a gazdaság adaptációja által valósulhatott meg. A fenntarthatóság viszont három élen mozgó rendszer, egyrészt a gazdaság fejlődése és fenntarthatósága csak a gazdasági stabilitás biztosításával lehetséges, viszont a társadalmi fenntarthatóság sem hanyagolható el, hosszú távon e tényező ökológia mivolta fontos, hiszen a gazdaság fejlődése a társadalmi kohézióval párhuzamosan halad. Harmadrészt pedig a fenntartható fejlődés feltétele, a gazdaság-társadalom-környezet viszonyrendszerét kiegyensúlyozottan figyelembe vevő tervezés és irányítás. Azonban korántsem csak a magyar vezetők irányították a gazdaságot, a rendszerváltást követően az IMF segítséget biztosított az országoknak, hogy akadálymentesen tudjanak megszabadulni a szocialista rendszer dogmatikusságától és függőségétől.

De ez sem bizonyult a legjobb vezetésnek: Nagy Pongrác [2001a] úgy írja, hogy az átállás irányítói nem ismerték a parancsgazdaságot, a végrehajtói pedig nem ismerték a piacgazdaságot. A Nemzetközi Valutaalapot a fejlődő országok olyan megdönthetetlennek tartották, mint a Szovjetuniót, gazdaságpolitikába vetett hitét és munkáját akkor sem kérdőjelezték meg, ha katasztrofális helyzeteket teremtett. A dogmarendszer sem vesztette el érvényét, mivel a régiákat eltörölve, újabakkal helyettesítették, középpontba került a monetarista-neoliberális ideológia. A monetarista ideológia elméletben olyan infláció megszűnését segítette, amely azért keletkezett, mert a nemzeti bank túl gyorsan nyújtott hiteleket a gazdaságnak és ezzel növelte a pénzmennyiséget. Az ország tovább tetézte a helyzetet azzal, hogy ekkoriban újabb hiteleket vett fel az adósságállományának csökkentéséhez. A neoliberalizmus pedig arra vonatkozott, hogy a kereslet és kínálat akadálymentes egymásra hatása teremti meg a leghatékonyabb gazdaságot és utat biztosít a jólét irányába. Az adalékok tehát megvoltak, megindulhatott a gazdasági folyamatok koordinálása és szervezése. (Nagy, [2001b])

A magyar gazdaság fejlődése a rendszerváltástól, napjainkig

Az 1990-1995 közti időszak jelentette az átmenetet a piacgazdaságba, az országnak két válsággal kellett szembenéznie, amelyek tovább nehezítették az eddig sem könnyű helyzetet. Az egyik az energiaválság volt, amely a szovjet rendszerből való kiválás folyamatában az energia árak drasztikus emelkedését is magával hozta, mely az energiahordozókban szegény, energiatartalékos magyar gazdaságot különösen hátrányos helyzetbe hozta. Magyarország olyan lendületben volt, hogy továbbra is tartani kívánta a kitűzött 5-6%-os gazdasági növekedési célt. Az európai országok sokkal kockázatosabban reagáltak, képesek voltak bevállalni a visszaesést, és ha lehet így mondani, ők nyertek. A másik a valutaválság, a svájci frank erősödése komoly gondokat okozott, mert már akkor is az induló alacsony kamatok mellett az eladósodás meghatározó valutája volt. (Ligeti-Ligeti, [2009])

A válságok következménye és gazdasági folyamatok alakulása oda vezetett, hogy a magyar gazdaság folyamatos és egyre növekvő GDP csökkenéssel (1993-ig 18%), a közösségi fogyasztás drasztikus mértékű csökkenésével (1993-ig 42,2%) és összességében 20 milliárd USA dollárt meghaladó bruttó államadóssággal érkezett meg 1995 végére. A Bokros csomag kiigazítása előtt a gazdaság visszaesése nagyobb volt, mint az 1930-as gazdasági válság idején. A termelés 19%-al csökkent, az ipar pedig 36%-os recessziót élt meg. Az import nagyarányú (20%-os) növekedése és az export (10%-os) csökkenése oda vezetett, hogy az export-import olló kinyílt. A GDP arányos hiány 5,2%-os lett, az államadósság 66%-ra kúszott fel, az infláció pedig meghaladta a 20%-ot. Ekkor már hiába történtek meg az 1994-es korrekciós kiigazítások, 7,4%-ra kúszott fel a GDP arányos hiány, az államadósság 90% körül mozgott és a munkanélküliség 12%-ra növekedett. (KSH, [2010])

„Összességében az időszak végére előállt kritikus egyensúlyi helyzetet a gazdasági vezetés némi naivitással, azzal próbálta magyarázni, hogy ez egyfajta természetes „modernizációs veszteség”, ami elkerülhetetlen volt a gazdasági átalakulás e szakaszában.” (Nyers, [2010] 74.p.)

A magyar kormány azonban maga sem hitte el amit mond és 1995. március 12-én a központi bankkal közös megegyezés alapján egy szigorú stabilizációs csomagot fogadott el. A csomag elemei között szerepelt az azonnal forintleértékelés, a csúszó leértékelés bevezetése, az importbevételek növelése és a nyugdíjak, valamint közalkalmazotti bérek mérséklése. A lépés jónak bizonyult, mivel csökkent a kereskedelmi mérleg, a folyó fizetési mérleg hiánya és a költségvetés egyenlege pozitívvá vált. De minden lépésnek van negatív következménye is, ennek a súlyos gazdasági visszaesés és a munkanélküliség nagyarányú növekedése lett. Az életszínvonal folyamatosan csökkent, az infláció felgyorsult és jövedelem átcsoportosítás történt. A GDP 1995-től szépen lassan elkezdett növekedni, a tetőzését 1998-ban érte el, amikor 5,1%-os volt. A lakossági és a közösségi fogyasztás is növekedett. Az export és az import aránya kezdett kiegyenlítődni és 1999-ben teljesen egyenlővé vált. Az infláció drasztikus mértékben csökkent, 1999-re elérte a 13,3%-ot, amely a kezdeti 28%-hoz képest lényeges visszaesés. Az államadósság a GDP százalékában szintén csökkent, 2001-re 52,1%-ossá vált. Összességében elmondhatjuk, hogy a gazdaság ebben az időszakban (1995-2001) a stabil volt, 2002-től viszont a makrogazdasági egyensúly megbomlóban volt, amelyet kevésbé drasztikus korrekciókkal ki lehetett volna még igazítani.

2002-ben újabb kormányváltás történt, amely a meghirdetett „Száznapos program” keretében jóléti döntéseket irányzott elő, amely hosszú távú elkötelezettséget jelentett a költségvetés számára. A közalkalmazotti béreket 50%-al növelték, nyugdíjemeléseket hajtottak végre, bevezették a 13. havi nyugdíjat, és a családi támogatások mértékét megnövelték. (KSH [2010]) A kiigazítható politika, a fiskális intézkedések helyett az államháztartási kiadások növekedése történt meg. Az államháztartási deficit ennek következtében 9,4%-ra ugrott fel, amely az államadósság mértékéhez vezetett, 2006-ra 65,5%-os értéket ért el (OECD, [2007]). A lépések következtében a lakossági és a közösségi fogyasztások ismét csökkentek, az export és az import aránytalanságai kezdtek felütni a fejüket. Az Európai Unióhoz való csatlakozás megnyitotta a támogatások beáramlását az országba, amelyeknek nagy hányada a kis- és középvállalkozások fejlesztésére lett fordítva, azok azonban a komolyabb támogatások ellenére sem tudtak a korábbinál jobban helytállni a számukra is egyre globálisabb versenyben. A foglalkoztatás szintje pedig a támogatások ellenére nem növekedett. (World Bank, [2005])

Az elkövetkezendő két év a fiskális konszolidáció időszakáról szólt, amelyre igazából nem volt nagy szükség, mivel a külső egyensúly, a külkereskedelmi mérleg egyensúlya javult, az ország nem volt fizetéseképtelen, hiszen az államadósság nagy arányban, forintban volt és nem külföldi devizában. Az adó és járulékbévételek növekedésével párhuzamosan az államháztartási kiadások 52%-ról 49%-ra csökkentek, az államháztartás hiánya fokozatosan javult és a kezdeti 9,4%-ról 2008-ra 3,8%-ra csökkent. A magyar gazdaság kezdte kiheverni a két évvel korábban megkezdett reálkiigazítások sokkját, a gazdasági növekedés 2% felett volt, többen ebből azt prognosztizálták, hogy a Magyarország visszatért a fenntartható növekedés útjára. Azonban 2008 végén a globális pénzügyi válság és a Lehmann Brothers csődje, valamint az izlandi gazdasági problémák tetőzésével a magyar pénzügyi rendszer fájdalmas hónapokat élt át. A válság a pénz- és tőkepiac minden szegmensét érintette, a forintárfolyam (21%-os) zuhanórepülésbe kezdett, a hitelminősítők folyamatosan rontottak Magyarország besorolásán. Mosolygó Zsuzsa úgy fogalmaz, hogy azok az „eredendő bűnök”, amelyeket a gazdaság szereplői elkövettek, úgy növelték az ország sebezhetőségét, hogy közben hosszú időn keresztül megteremtették a finanszírozhatóságot.

Expanzív és adóssággeneráló fiskális politika: A válságjelek az állam finanszírozásánál az alacsony devizatartalékok miatt a forint adósság állományában

mutakoztak. A külföldiek a forint állampapírok 30%-át birtokolták 2008-ban, amelyeknek a kockázatvállalási hajlandóság csökkenése és a likviditási feszültségek erősödése eladáshoz vezetett. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a külföldi kereslet eltűnésén túl a magánnyugdíj pénztárak portfóliószabályozásának változása az állampapírok diszpreferálása irányába hajtotta az érintett intézményeket. Ekkor az MNB úgy döntött, hogy beszáll az állampapírok másodpiacába. Fontos emléteni, hogy a szakirodalom szerint az állam belföldi devizában nem lehet fizetőképtelen, amennyiben a jegybank a szükséges forrást biztosítja.

Elégtelen devizataralékok: Az előbbi problémából adódóan lyukadhatunk ki oda, hogy nem volt elegendő a devizataralék az országban. A befektetők és a hitelminősítők részéről az egyik legfőbb sebezhetőségi szempont a rövid lejáratú adósság devizafedezetének kérdése. Amikor 2008 végén a globális pénzügyi válság elérte a fejlődő piacokat, akkor a hazai devizataralék szint már nem volt elegendő az ország rövid lejáratú adósságának fedezésére.

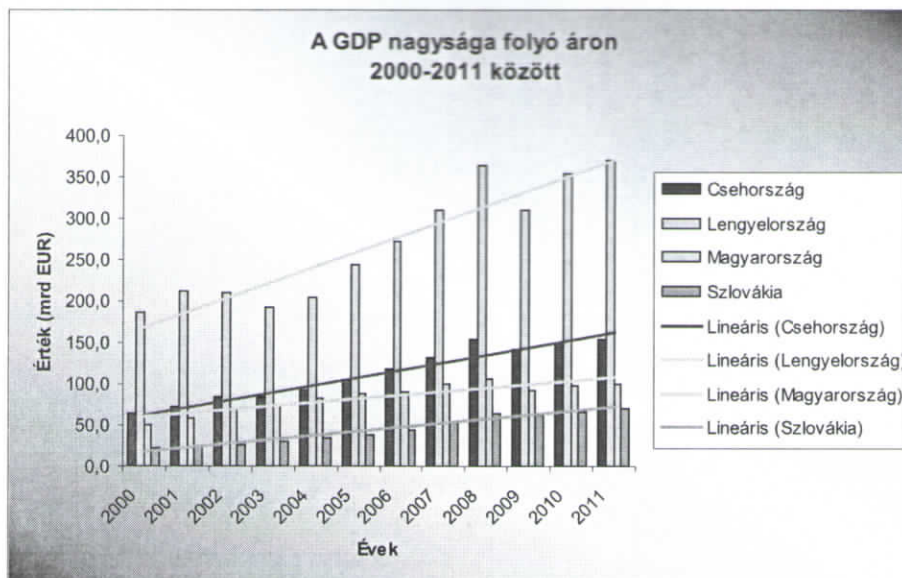
Banki devizahitelezés külső, rövid forrásokból: A bankok a devizahitelezés felfutásával tartották fenn a banki növekedést az elmúlt években, és ez oda vezetett, hogy a tevékenységből származó kockázatokat sikerült lefedniük és a lakosságot tették a kockázatviselő szerepkörbe. Az árfolyamok hirtelen leértékelődése azt eredményezte, hogy a ügyfélhitelek tömegesen bedőltek, amely a banki portfólió értékvesztéséhez és tőkevesztéséhez vezetett. (Mosolygó, [2008])

Összességében Magyarországon háromkomponensű válság bontakozott ki, amelyek a következők: bankválság, adósságválság, valutaválság. Mindezek együttesen igen súlyos helyzetet teremtettek, amelyeket csak szigorú gazdaságpolitikai lépésekkel lehetett koordinálni. Véleményem szerint ezek a lépések a mai napig nem teljesültek. A felszíni kezelés, több irányban történő kapkodás jellemzi a magyar gazdaságpolitikát.

Magyar realitások a makrogazdasági elemzések alapján

„A 2007 végére a magyar gazdaság jellemzői, mind a korábbi mutatóival, mind az Európai Unió többi országával összehasonlítva, drámai mértékben romlottak. Különösen szembetűnő a pozícióromlás a többi visegrádi országhoz képest.” (Palócz, [2008])

Ha az ország gazdaságának teljesítményében viszonylag rövid időn belül, különösebb külső vagy belső sokk nélkül, jelentős romlás következik be, akkor abban kétségtelenül gazdaságpolitikai hibák játszanak szerepet. A statisztikai adatok és az évek alatt készült tanulmányok alapján, nyomon követhetők azok a lépések, amelyek az államháztartás növekvő túlköltekezéséhez vezettek, a romló gazdasági teljesítmény kialakulásában szerepet játszottak. Az imént felsoroltakból arra a következtetésre juthatunk, hogy nem ritkán történelmi dimenziókba helyeződik a hibás gazdaságpolitikai lépések többsége, ilyenre gondolhatunk itt, például rendszerváltás vagy a kádár rendszer sajátosságai. Az elmúlt években folytatott gazdaságpolitikai lépések a pénzügyi egyensúly súlyos megromlásához vezettek, a sikeres fejlődési pályáról történő elmozdulást indukálták és rontották a magyar társadalom életszínvonalát. Az ezredforduló idején, Magyarországon volt a visegrádi országok közül a legmagasabb a növekedés, a legalacsonyabb a munkanélküliség és az államháztartás hiánya. Az inflációs változások kivételt jelentettek, mert ezek mértéke sokszor az adóemelések következtében változott, valamint az expanzív fiskális politika eredményeként szolgált (emelkedő kereslet), amelyet még a szigorú monetáris politika is csak részben tudott ellensúlyozni. A monetáris politika tekintetében szintén megoszlanak a vélemények. Róna Péter [2010] szerint Magyarország jelenlegi helyzetéhez nem csak a fiskális egyensúlytalanság, hanem a monetáris hiányosságok is hozzájárultak. Ezen állítását látszik igazolni a korábban már említett elégtelen devizataralékok mértéke és a monetáris tartalékok hiánya. Ebben a tekintetben a következőkben részletesen vizsgálatra kerül - elsőként a visegrádi országokkal való összehasonlítás függvényében, majd a magyar statisztikai hivatal adatait elemezvén - a gazdaságpolitikai intézkedések hatása.

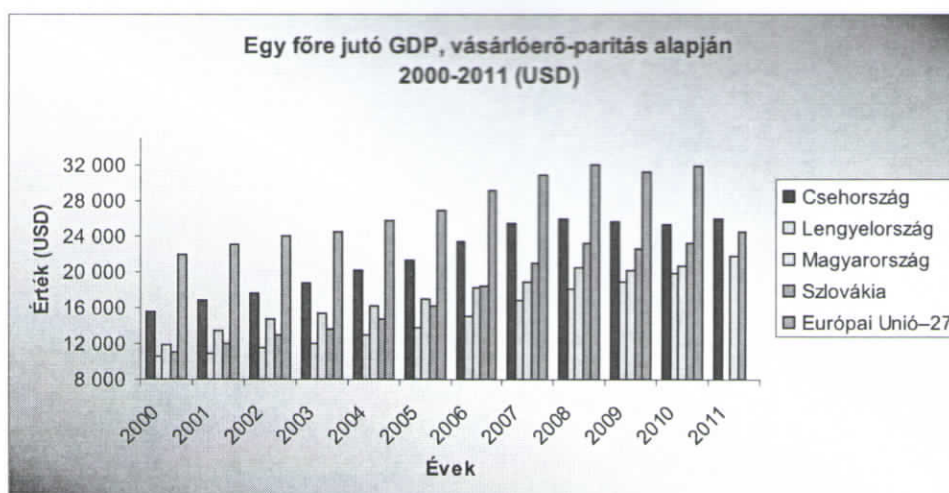

8. ábra: GDP nagysága folyó áron a visegrádi országokban

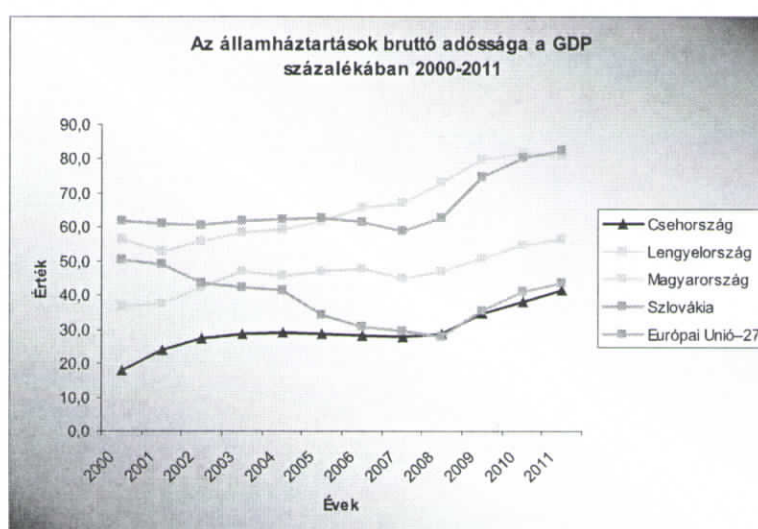
Forrás: IMF [2010], KSH adatbázis [2012]

A nemzetközi statisztikai adatok azt mutatják, hogy a visegrádi országok növekedési üteme 4-6% között ingadozott (2000-2011), amelyet a magyar gazdaság még megközelíteni sem volt képes. A makrogazdasági mutatók alapján romló és egyre rosszabb pozíció, jellemző a magyar gazdaság összetételére. A következőkben a visegrádi országok jelentősebb gazdaságpolitikai számai kerülnek összehasonlításra a magyar értékekkel és az EU 27 országainak átlagával. A GDP nagysága folyó áron (1. ábra) kellőképpen tükrözi, hogy a vizsgált országok értékei hullámzó mozgást mutatnak. Mindegyik ország viszonylatában elmondhatjuk, hogy általánosságban növekedési trend figyelhető meg. De arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a nem azonos népesség következtében arányosan visszaosztva Szlovákia, Csehország és Magyarország sem teljesített rosszul. Szlovákia folyamatos növekedést követően stagnált, Magyarország és Lengyelország Csehországhoz hasonlóan a globális válság következtében kicsit visszaesett. Ami érdekességet jelent és ez Magyarországra (2008—105,5; 2011—100,8Mrd euró) sajnos nem vonatkozik, hogy az országok a válság lezajlását követően 2011-ben már képesek voltak visszatérni arra a szintű GDP értékre, amely a 2008-as években dominált.

Ha vetünk egy pillantást az egy főre jutó GDP megoszlására a vásárlóerő-paritás oldaláról (2. ábra), akkor láthatjuk, hogy itt is folyamatos növekedés figyelhető meg, ahol Csehország és Szlovákia dominál. Tény, hogy az EU27 átlagától mindegyik visegrádi ország elmarad. Ami viszont érdekes lehet, hogy Magyarország ebben a vonatkozásban meghaladja Lengyelországot, habár nem akkora mértékben, de mégis képes volt megelőzni. Szlovákia kimagasló eredményeket mutat, amelyet igazol az a tény, hogy a volt CEFTA országok közül az egy főre jutó GDP értéke közel 15%-al meghaladja Magyarországot és Lengyelországot. Ez arra utal, hogy Szlovákiában sikerült egy olyan gazdaságpolitikai programot felállítani, amely a válság ellenére stabilizálta az országot.

9. ábra: Egy főre jutó GDP, vásárlóerő paritás alapján a visegrádi országokban
Forrás: IMF [2010], KSH [2012]

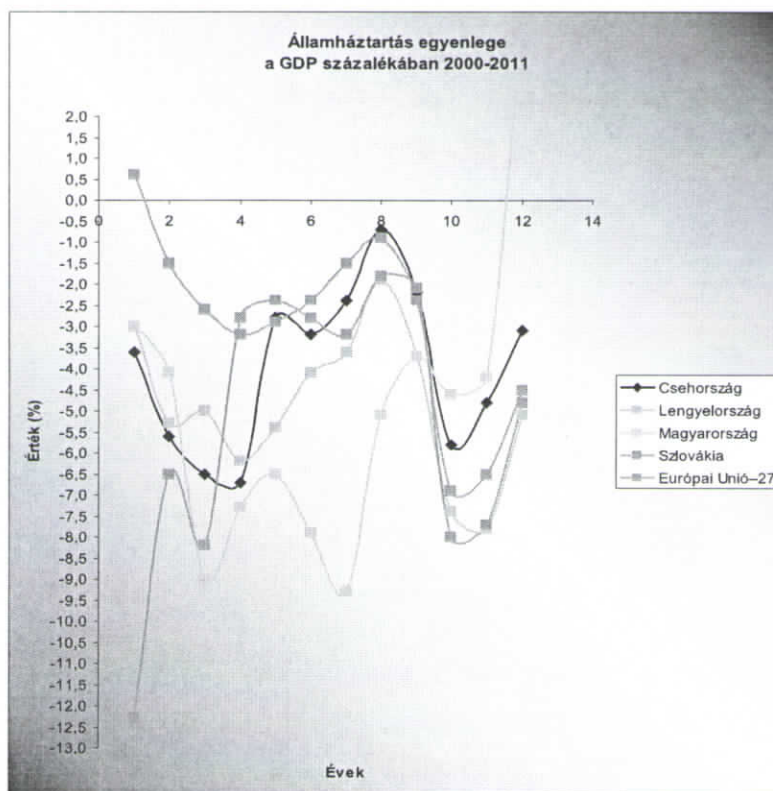
10. ábra: Államháztartások bruttó adóssága a GDP százalékában, a visegrádi országokban

Forrás: IMF [2010], KSH nemzeti számlák adatbázis [2012], UNCTAD [2009a]

Ahogy a grafikonon (3. ábra) látjuk, a visegrádi országok államadóssága nagy többségben együtt mozgott az EU27 átlagával. Érdekes kiemelni Szlovákiát, amely a konvergencia programjának köszönhetően képes volt arra, hogy 2008-ra az adósságát 30% körülire lecsökkentse. A gazdasági válság csak egy kis mértékben növelte a rátát, de ez is igazolja a szlovák gazdaság versenyképességét és stabil gazdaságpolitikáját. Lengyelország volt a visegrádi országok között a legjobb, az államadóssági ingadozása nem haladta meg a 15%-ot. Csehország gazdasága hasonlóan viselkedett. A kormányzati döntések és a gazdaságpolitika lehetővé tette, hogy a válság ellenére ne növekedjen kiugróan az államháztartás adóssági rátája. Csehország a válság éveit 27-28 % körüli adósságállománnyal vészelte át. A 2009-es évtől kezdve az állomány növekedett, kb. 10-13%-al. De ez sem tekinthető kimagasló értéknek.

Magyarország ezzel szemben folyamatos növekedést produkált az államadósság tekintetében. A 2001-es évben az akkori kiigazításra összpontosító gazdaságpolitika következményeként még képes volt az adósság csökkentésére. Azonban a 2002-es „száz lépés” program hosszú

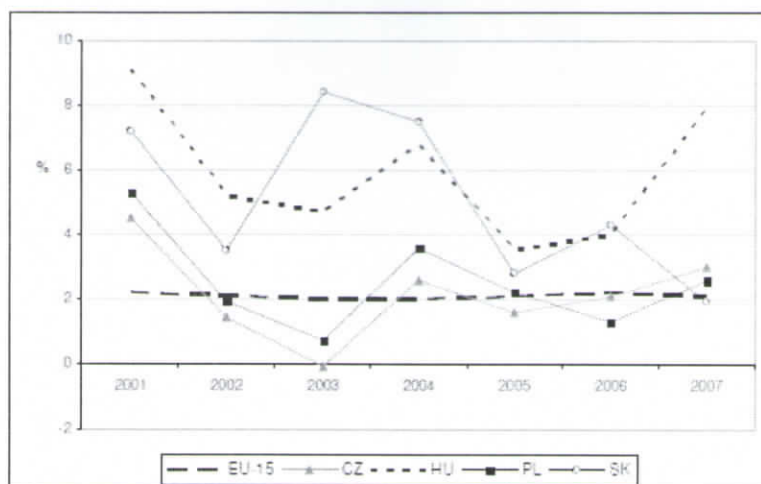
távú költségvetési terhei miatt ez a stabil állapot nem volt tartható. A 2003-as évtől folyamatos növekedés indult meg, amelyet a gazdasági recesszió tovább tetézett. A 2011-es év végére az államadósság meghaladta a 80%-ot, amely a gazdaságot nagyon rossz pozícióba hozta, támadási felületet biztosított a hitelminősítőknek, és ezzel a befektetői hangulatot rossz irányba terelte. Ahogy korábban már említi a tanulmány, az itt érzékelhető hatások oka a fiskális és monetáris gazdaságpolitikában keresendő.

11. ábra: Államháztartás egyenlege a GDP százalékában, a visegrádi országokban

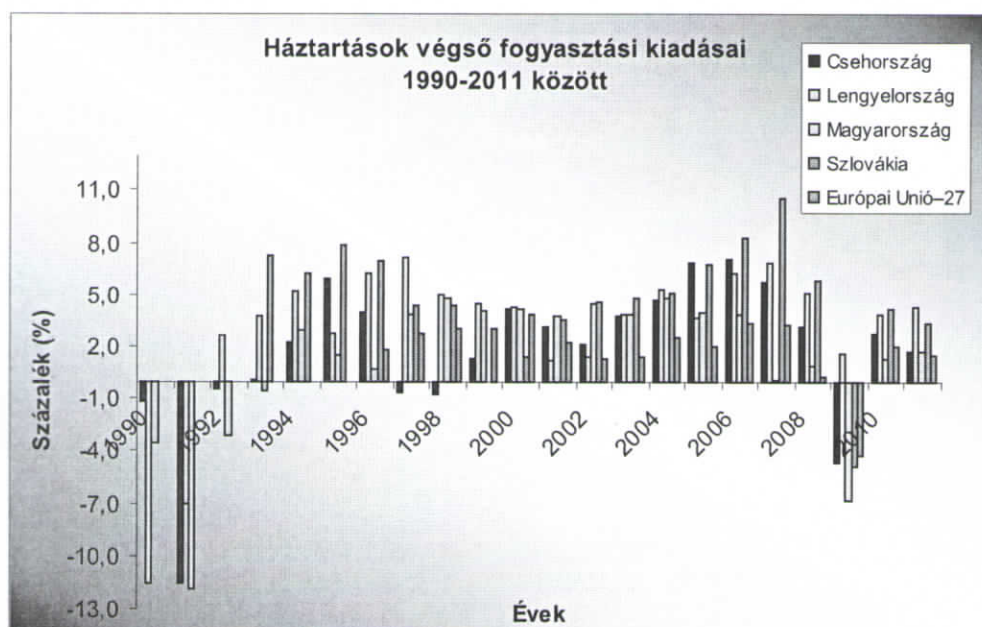
Forrás: IMF [2010], KSH nemzeti számlák adatbázis [2012], UNCTAD [2009b]

Az államháztartás egyenlege az elmúlt tíz évben folyamatosan negatív értéket mutatott a vizsgált visegrádi országokban. A kimutatott értékek nem térnek el nagyban az EU27 átlagától sem. A magyar gazdaságot mindenképpen ki kell emelni, hiszen 2011-re pozitív 4,3%-os, pozitív államháztartási egyenleget tudott produkálni. Az egyetlen baj csak azzal van, hogy az egyenleg azért lett pozitív, mert sokan a magán nyugdíjpénztári tagság ellen döntöttek és az így felszabadult források mind a költségvetésbe áramoltak. Ami egyértelműen látszik, hogy bármely országot nézzük, mindenhol megsínylette az államháztartás egyenlege a gazdasági válságot. Nagy többségben minden ország -7-8%-os érték körül mozgott a 2009-2010-es években. A befektetői bizalom növekedésével, a gazdasági fellendüléssel és a válságkezelő konvergencia programok hatására azonban a deficit értéke kedvező irányban mozdult el. Ha a növekedési ütem a következő években hasonló mértékű lesz, akkor az elkövetkezendő 3-4 éven belül alacsonyan tartható, stabil értéket (hiányt) vehetnek fel az országok. Ehhez azonban szükséges lenne egy olyan stabil gazdasági helyzet, amely a megpróbáltatások ellenére sem hagyja, hogy a gazdaság rossz irány felé tendálódjon. Az sem felejtendő el, hogy az államok adósságsökkentési politikája szintén fontos eleme ennek az egyenletnek.

12. ábra: Inflációs ráta a visegrádi országokban

Forrás: Eurostat Economy and Finance [2008], Palócz [2008]

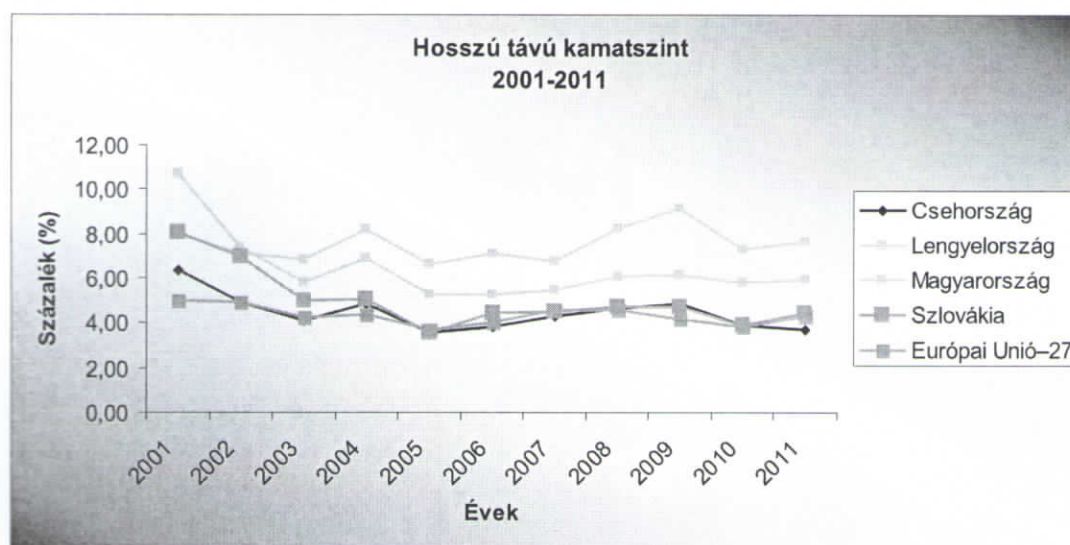
13. ábra: A háztartások végső fogyasztási kiadásai, a visegrádi országokban

Forrás: IMF [2010], KSH [2011], KSH nemzeti számlák adatbázis [2012]

Az infláció, az árszínvonal változásának alakulása (5. ábra), az EU27 országában valahol a 2-2,2% körül mozog. Magyarország nagyon nagymértékben eltér ettől az értéktől. A grafikonon láthatjuk a W alakzatot, amely arra utal, hogy a vizsgált időszakban az infláció a gazdaság javulásával arányosan mozgott. A 2006-os év már aggodalomra adhatott okot, amely végül a 2008-2009-es évben tetőzött. A többi visegrádi ország közül Csehország és Lengyelország lényegesen alacsonyabb szinten mozog. Szlovákia kiszorul ebből a körből, ám az adósságállomány csökkenésével párhuzamosan az infláció is mérséklődött az országban, amely a sikeres konvergencia programnak köszönhető.

A háztartások végső fogyasztási kiadásait tekintve (6. ábra), a rendszerváltás időszakától állnak rendelkezésre adatok, amelyek jól mutatják, hogy a gazdasági átalakulás, a piacgazdaságra való áttérés a fogyasztási kiadások drasztikus visszaesését jelentette. Az 1992-es évtől azonban a helyzet mérséklődött. Magyarországon a fogyasztási arány hullámzóan

mozgott, ami köszönhető annak, hogy az adóemelések és adórendszeri változások nagyban befolyásolták a fogyasztók vásárlási kedvét. Az infláció alakulása szintén befolyásoló tényező volt. A grafikonon azt is láthatjuk, hogy a különböző kormányprogramok elindítása (amely nagy többségben egybeesett a választási évekkkel) minden esetben csökkentette a fogyasztást. Azonban érdekes megfigyelni, hogy a visegrádi országokban is hasonlóan reagáltak a fogyasztók a politikai eseményekre. Ami egyértelműen látszik, hogy a recesszió nagymértékben csökkentette a fogyasztási kiadásokat, amely a 2009-2010-es években tetőzött. A legnagyobb visszaesés természetesen Magyarországon történt, ahol a fogyasztási kiadások 6,8%-al estek vissza. Lengyelország gazdasági stabilitását és gyors intézkedéscsomagjainak hatékonyságát mutatja, hogy a visszaesés megtörtént, de nem csapott át negatív értékbe, hanem megállt az 1,6-os értéken. A válság lezajlását követően a fogyasztási hajlandóságban javulás következett be, Magyarország 1,7%-os pluszban zárt, viszont a többi visegrádi ország kiadásainak növekedése átlagosan 3-3,5% körül mozgott.

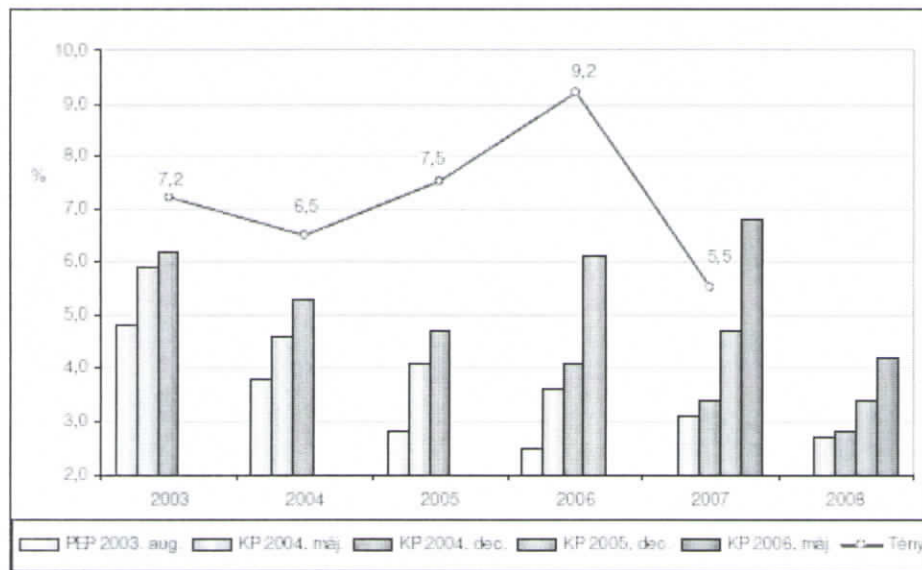
14. ábra: A hosszú távú kamatszint alakulása a visegrádi országokban

Forrás: IMF [2010], KSH [2009], KSH nemzeti számlák adatbázis [2012]

A kamatszintek alakulása a befektetői bizalommal arányosan befolyásolja a valutaárfolyamok változását. Ez azért fontos, mert az ország lakosait igen érzékenyen érinti, ha a felvett hitelek a kalkulált értékeket meghaladva növekednek. Gazdaságpolitikai szempontból fontos a kamatszint, hiszen képet mutat a hitelminősítőknek az ország megbízhatóságáról. Magyarország ebben a makrogazdasági mutatóban is sereghajtó szerepet tölt be. A kamatszint a 2002-es évektől folyamatosan a 7% körüli értéknél ingadozott (7. ábra). A válság hatására, a befektető bizalom növelésére és a leminősítések elkerülése érdekében a Magyar Nemzeti Bank a kamatemelés mellett döntött, amely mértéke 2009-ben 9,12%-on volt a csúcson. Ez olyan mértékben megrengette a befektetők bizalmi indexét, hogy 2010-2011-re sem sikerült lecsökkenteni a kamatokat 7% alá (volt olyan, hogy a 7%-os referenciahozam mellett sem sikerült állampapírt értékesíteni). Lengyelország, Szlovákia és Csehország, vagy legalábbis az utóbbi kettő igen kedvező kamatszintet tudott fenntartani. Csehország 3-5% között, Szlovákia pedig 4-5% között mozog/mozgott.

Összességében elmondható, hogy a magyar gazdaság pozícióromlása, ahogy a fenti diagramok is mutatják, több tényezőtől függ. A 2002 szeptemberében elindult választási kampánytól eltekintve is igen magas volt a hiány, amelynek azt kellett volna előre vetítenie, hogy deficitcsökkentő lépéseket kellett volna végrehajtani, a kiadások fékje helyett, azonban a kormány a költségek növekedését vállalta be. A magas államháztartási hiány, mint második

probléma, nem azért volt, mert a kormány nem kívánt fiskális politikai lépéseket alkalmazni, hanem azért, mert a konvergencia programokban előirányzott tételek lényegesen átlépték a deficitpályát. (8. ábra)

15. ábra: A különböző magyar konvergencia programokban előirányzott és tényleges államháztartási hiány a GDP %-ban

Forrás: European Economy [2004], Palócz [2008]

„Számos ország kiigazítási programjának tapasztalatai ugyanis azt bizonyítják, hogy a fiskális helyzet rendbetételének nem kell feltétlenül a növekedés visszaesésével járnia. Sőt ideális esetben az állami deficit csökkenésének a pénzpiaci kamatok mérséklődésén keresztül a magánszférára való kedvező hatásai már rövidtávon érvényesülhetnek, és a növekedés gyorsulhat.” (Bartha, [2006]; Palócz, [2008])

Harmadrészt a magyar kormány költségei igen túlszárnyalják a visegrádi országok állami költségeit, ez megmutatkozik az állami adminisztrációs működési költségekben, a kultúra, az oktatás és az egészségügy költségeinek vonatkozásában. Ha a szociális kiadásokat tekintjük, akkor itt is sikerül a magyar államnak túlszárnyalnia. (Palócz, [2008])

Következtetések

A tanulmány célja az volt, hogy feltárja a hibákat és a lehetőségeket, amelyek az ország gazdaságát sújtották az elmúlt több mint két évtizedben. Nemzetközi összehasonlításban vizsgálatra került a volt CEFTA országok makrogazdasági aktivitása, lévén, hogy a parancsgazdaságból közösen váltottunk a piacgazdaságra, hogy közösen csatlakoztunk 2004-ben az Európai Unióhoz, illetve hasonló problémák ütötték fel a fejüket a 2008-2009-es globális gazdasági krízis kapcsán. A bevezetésben feltett kérdésekre, a rendszerváltás menetére, a vizsgálati témákra a statisztikai adatok elemzését követően, a következő következtetéseket lehet megállapítani:

1. Az **állami szerepvállalás modellje** igen differenciált volt a magyar gazdaságban, kaotikus szerepe megkérdőjelezhetetlen, döntéshozatali rendszere pedig hiányos. Magyarország az állami modellek területén a húsz év és a négy „monetáris rezsim” alatt valahogyan mindig csapongott a liberális, konzervatív és a szociáldemokrata jóléti állam modellje között. Nagyjából egyiket sem sikerült tökéletesen megvalósítani, hiszen az adósságállomány pontos törlesztése, a fiskális kiigazítások és az állandó megfelelés a nyugati normáknak, sokszor elhomályosították és elterelték a kormány cselekedeteit. *Talán érdemes*

lenne egy elkötelezett állami jóléti modellt felállítani, hasonlóképpen, mint a skandináv jóléti modell. Ahogy Györffy [2006] írja: A modell minden polgárra épülő, aktív és jövedelmi egyenlőtlenségeket kiegyenlítő, az összlakosságot integráló teljes foglalkoztatáson alapuló politika. Képes lefedni minden polgárra levetítve a megfelelő szociális szolgáltatásokat, a szociális államszervezetet, akár a magas adók melletti minőségi közszolgáltatást és jövedelmi helyzetet.

2. A rendszerváltást követően a **felzárkózás üteme relatíve lassú** volt, amely az állam túlköltekezési politikájának és a kevésbé növekedésorientált szabályozási politikának volt köszönhető. Nagy többségben egyre jobban távolodtunk az EU-s átlagtól és a CEFTA országoktól. Az 1993-as évtől kezdve egészen 2002-ig sikerült javuló helyzetet produkálni, majd sajnos a fiskális restrikciónak köszönhetően és a monetáris hiányosságok árán az ország globális pozíciója romlott. Kornai [1996] úgy fogalmaz, hogy: „Az államcsőd elkerülése érdekében bevezetett Bokros-csomag a költségvetési egyenlegen keresztül, a felgyorsított privatizáció pedig az államadósság visszafizetésére hivatott rendkívüli bevételek megemelésével konszolidálta a helyzetet.” A csomag gazdaságpolitikai szempontból előnyösnek mondható, viszont társadalmi szempontokat figyelembe véve a lakosság eddig sem rózsás helyzetét még jobban ellehetetlenítette. Az EU csatlakozás kifelé nagyfokú nyitottságot eredményezett, befelé azonban a kevésbé hatékony és bonyolult államigazgatási rendszer volt jellemző. Az államháztartás hiánya és adóssága 2002-ig folyamatosan csökkent, majd a már sokszor emlegetett „Száz lépés program” hosszú távú elkötelezettsége megbontotta a fiskális egyensúlyt. Itt be kell kapcsolnunk az infláció szerepét, a teljes forint elkötelezettség 2011-re megközelítőleg a GDP 80%-át tette ki, azaz a reálkamat 1%-os emelkedése változatlan elsődleges egyenleg mellett 0,8 százalékponttal növelte a GDP arányos adósságrátát. *Érdemes volna olyan gazdaságpolitikát folytatni, amiben a jövedelemadó sávok követik az árindex változását. Nem feltétlenül biztos, hogy a számos kivetett adó, amely a lakosságot terheli, elég hatékony ahhoz, hogy a költségvetési egyenlegen javítson. Ha a bevételek növekedésével az adósságállomány alakulását szeretné a kormány csökkenteni, akkor inkább hatékony adópolitikát kellene alkalmazni. A lakosságra terhelt, kimondottan diszkriminatív adótömeg nem fogja tovább javítani az államháztartási egyenleget. A fogyasztás azonban növelhető az adóterhek csökkentésével, és mivel a fogyasztás mozgatja a gazdaságot, ez által hatással lehet a bevételekre, a befektetői bizalom növekedésére, ezen túl pedig az államháztartási hiány csökkentésére.*

3. Az 1990-es évektől kezdve a **munkanélküliség igen magas** mértékben kezdett nőni. A rendszerváltás előtt az volt jellemző, hogy akinek nem volt munkája, azt közveszélyes munkakerülőnek bélyegezték és büntetést kapott. Azonban az ezredforduló előtt a politikai irányítás elindult a munkahelyteremtés irányába, és végül a 2001-re sikerült a rátát 5,7%-ra csökkenteni. Aztán a sikersorozatnak itt vége is volt, a munkanélküliek száma elkezdett növekedni és a válság még rátett egy lapáttal, aminek az eredménye közel 11%-os foglalkoztatás nélkülit jelentett az aktív foglalkoztatottak arányából. A munkaigényes szektorok, a kis- és középvállalkozások térnyerése a multik bevonulásával lényegesen csökkent, a támogatások nem voltak elegendőek ahhoz és az igazat megvallva nem is tudta a szektor olyan arányban felhasználni, hogy munkahelyet is teremtsen vele. A magyar gazdaság foglalkoztatási rátája az EU-n belül igen alacsony szinten van. *A jövőben a szerkezeti problémák ellentmondásainak felszámolására tudatos és szelektív ágazati fejlesztési politikára lesz szükség. A munkahelyeket ténylegesen kellene teremteni, ha csak a magyar városok között hálózatát megnézzük, az állapotuk hagy némi kívánnivalót maga után. A munkanélküliek közötti építési munkára történő betanítása sokkal kevesebb költségbe kerülne, mint gyárakat létrehozni és kvázi munkát végeztetni. De persze ezt nem a közmunkaprogram bérszínvonala mellett, mert a 47.000 forint nem megélhetési alap. Főleg, hogy a magyar létminimum egy 4 tagú család esetében meg kellene, hogy haladja a 228. 000 forintot (KSH [2011]). Másrészt a magyar fogyasztás hiába lényegesen magasabb, mint 2 évvel ezelőtt,*

ennek ára azonban a lakosság alacsony vagyongelhalmozása. A jövedelmek és a szociális rendszer egyensúlyi pályán tartása a jövedelempolarizáció csökkentése jelent megoldandó feladatot. Nem úgy kell középosztályt teremteni, hogy egykulcsos adóval ösztönözzük a magasabb jövedelműeket arra, hogy többet költsenek. Differenciáljuk inkább jövedelmek szerint a személyi jövedelmi adókulcsot, amely növelheti az állami bevételeket és megteremtheti a középosztályt.

Összességben elmondható, hogy nagy kihívások állnak a magyar kormány és gazdaságpolitikája előtt, ahogy 20 évvel ezelőtt, így most is adott a lehetőség. Fel lehet zárkózni a környező országok szintjére, lehet követni a nyugati normákat, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy elsősorban az ebben az országban élők szociális biztonságát és jólétét kell előtérbe helyezni.

Hivatkozásjegyzék

Könyv:

1. Czeti Tamás – Hoffmann Mihály (2006): A magyar államadósság dinamikája: elemzések és szimulációk, MNB-tanulmányok, Magyar Nemzeti Bank, Budapest
2. IMF (2010): World Economic Outlook: Rebalancing Growth. International Monetary Fund, letöltés dátuma: 2012.03.25.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/pdf/text.pdf>
3. Kopint-Tárki (2010): A világgazdaság és a magyar gazdaság helyzete és 2010. évi kilátásai, kopint-tarki.hu, letöltés dátuma: 2012.02.17.
<http://www.kopint-tarki.hu/tanulmanyaink/2010/gszt.pdf>
4. Központi Statisztikai Hivatal (2011): Magyarország nemzeti számlái 2008-2010, KSH, Budapest, letöltés dátuma: 2012.02.17.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz0810.pdf>
5. Központi Statisztikai Hivatal (2009): Magyarország nemzeti számlái 1995-2007, KSH, Budapest, letöltés dátuma: 2012.02.17.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9507.pdf>
6. Központi Statisztikai Hivatal (2010): Magyarország 1989-2009, a változások tükrében, KSH, Budapest
7. Liget István – Ligeti Zsombor (2009): Ország regatta, Arisztotelész Kiadó, Budapest
8. Nagy Pongrác (2001a): Mindenkinék: A rendszerváltás gazdaságpolitikája, Akadémia Kiadó, Budapest
9. Nagy Pongrác (2001b): Gazdaságpolitika, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron
10. Nyers József (2010): Két válság között – Magyarország wargabetűje 1990-2010, ECOSTAT, Budapest
11. OECD (2007): PISA 2006 Science competencies for tomorrow' s world volume 1 analysis, OECD, Párizs
12. UNCTAD (2009a): The global economic crisis: Sytemic faileres and multilateral remedies, United Nation Conference on Trade and Development, United Nations, New York and Genova
http://unctad.org/en/docs/gds20091_en.pdf
13. UNCTAD (2009b): World Investment Report, United Nation Conference on Trade and Development, United Nations, New York and Genova
http://unctad.org/en/docs/wir2009overview_en.pdf
14. World Bank (2005): Fiscal sustainability in theory and practis international bank for reconsrtuction and develeppment, Washington, USA
http://www.duke.edu/~acb8/fsb/fisc_i-xx.pdf

Internetes kiadvány, cikk:

1. Bartha Attila (2006): A visszajáró svéd kísértet? Egy félreértés fogságában – a svéd modell álma és a kelet közép-európai realitás, *Competitio*, 5. évfolyam, 1. szám, 153-165 pp.
2. Deli Lajos – Mosolygó Zsuzsa (2009): Már 2009 után csökkenhet az államadósság rátája, internetes publikáció, letöltés dátuma: 2012.05.16.
http://akk.hu/kepek/upload/2009/mar_2009_utan_csokkenhet_magyar_formazott.pdf
3. Eurostat (2008): Economy and Finance adatbázis, letöltés dátuma: 2011.02.22
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570698&_dad=portal
4. Eurostat (2004): European Economy Special Report, No. 2., letöltés dátuma: 2011.02.19.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication7786_en.pdf
5. Fürjes Judit (2010): Interjú Róna Péterrel. Mire bevezetnénk az Eurót, már nem lesz, hvg.hu/velemeney, letöltés dátuma: 2012.05.16.
http://hvg.hu/velemeney/20100517_rona_adocsokkentes_euro_gazdasag
6. Györffy Dóra (2006): Globális kihívások és nemzetgazdasági alkalmazkodás, *Közgazdasági Szemle*, LIII. Évfolyam, 540-559. pp.
7. Kornai János (1996): Kiigazítás recesszió nélkül, *Közgazdasági Szemle*, XLIII. Évf. július-augusztus, 585-613. pp.
8. Mosolygó Zsuzsa (2008): „Eredendő bűnök” – Magyarország és a pénzügyi válság, internetes publikáció, letöltés dátuma: 2012.05.14.
<http://akk.hu/kepek/upload/2009/eredendo%20bunok.pdf>
9. Palócz Éva (2008): Makrogazdasági folyamatok és fiskális politika Magyarországon nemzetközi összehasonlításban, internetes publikáció, letöltés dátuma: 2012.05.15.
http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-813/publikaciok/tpubl_a_813.pdf